

Vertybės bendrojo ugdymo mokykloje: pedagogų požiūris

Elvyda Martišauskienė¹, Snieguolė Vaičekauskienė²

¹ Lietuvos edukologijos universitetas, Ugdymo mokslų fakultetas, Edukologijos katedra, Studentų g. 39, 08106 Vilnius, elvyda.martisauskiene@leu.lt

² Lietuvos edukologijos universitetas, Ugdymo mokslų fakultetas, Edukologijos katedra, Studentų g. 39, 08106 Vilnius, snievai@yahoo.com

Anotacija. Straipsnyje aptariama vertybinio ugdymo svarba bendrojo ugdymo mokykloje, analizuojama, kokioms vertybėms edukacinėje praktikoje skiriama didžiausia reikšmė. Atsiremiant į tai, kad dorovinės vertybės laikomos būtina žmoniškumo prielaida, kad nepriklausomos Lietuvos švietimo sistema grindžiama dorovinėmis nuostatomis, straipsnyje analizuojamas pedagogų požiūris į dorovines vertybes bei jų formavimosi kontekstą.

Esminiai žodžiai: dorovinės vertybės, dvasingumas, pedagogas, mokinyš, mokykla.

Įvadas

Lietuvos, kaip ir kitų Europos šalių, švietimo sistemose vertybės apibrėžtos strateginių dokumentų, įstatymų ir kitų teisės aktų preambulėse, ugdymo programose. Pasak mokslininkų (Fullan, 1998; Mclaughlin, 1997), pedagoginėje veikloje vertybės yra natūralus ugdymo proceso logikos dėsningumas. Pedagogas mokiniui yra ne tik išminties šaltinis, bet ir jo dorovinio pamato rentėjas. Mokykla siekia labai svarbaus tikslo – dorovinių vertybių, kurios įgyvendinamos laisvais, sąmoningais žmonių poelgiais (Kuzmickas, 1982), prabyla per sąžinę, atsakomybės jausmą, kaltės suvokimą (Hartman, 2001) ir dar plačiau bei giliau – dvasinių vertybių (tiesos, gėrio, grožio), užtikrinančių vieningą žmogaus kaip asmens tapsmą, ugdymą (Aramavičiūtė, Martišauskienė, 2014).

Pedagogų vertybes pastaraisiais metais Lietuvos mokslininkai yra ne kartą analizavę įvairiais aspektais: V. Aramavičiūtė (2005) – vertybes kaip demokratijos ugdymo, gyvenimo prasmės pamatą, A. Dževečka (2003) – pedagogų vertybių hierarchijos problemas,

S. Stanaitis ir R. Subotkevičienė (2011) – geografijos mokytojo žinių, gebėjimų ir vertybių ypatumus, B. Žygaitienė (2011) – būsimųjų technologijų mokytojų požiūrį į dorovines vertybes, R. Vasiliauskas (2005, 2011) – vertybių ugdymo teorinius ir praktinius aspektus, aksiologinių tikslų sąsajas su mokymo kokybe, R. Kriaučiūnienė (2008, 2009) – būsimųjų užsienio kalbų mokytojų dorovines nuostatas, A. Martišauskienė, V. Tavoras, (2012) – būsimųjų muzikos mokytojų vertybinių orientacijų ir meninės individualybės formavimosi sąsajas. E. Martišauskienė (2006, 2007, 2009), analizavusi mokytojų vertybines nuostatas, jų įkūnijimą ugdymo procese ir sklaidą pedagoginėje veikloje, pastebi, kad vertybės yra svarbi ugdymo proceso sąlyga, tačiau dabarties pedagogai dvasines vertybes negiliai supranta, gretina skirtingas savo turiniu vertybes, o „pedagogų vertybinės nuostatos fokusuojamos į ugdymo proceso komponentus, susijusius su lavinimo turinio logika (mokymosi motyvai, pasiekimai, mokinių darbas, vertinimas, krūviai ir t. t.)“ (Martišauskienė, 2009, 34).

Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros (toliau – NMVA) empiriniai duomenys (2013, 2014) atskleidžia, kad vertybiniam mokinių ugdymui skirtingose mokyklose yra teikiama nevienoda reikšmė, be to, skiriasi ir atskirų pedagogų požiūris į svarbiausias vertybes, jų reikšmę ugdymo procese. Šie duomenys atliepia B. Bitino (2004) pastebėjimą, kad šiandienė „mokykla nėra parengusi veiksmingos vertybinių orientacijų ugdymo valdymo sistemos; svarbiausia yra tai, kad mokyklinė ugdymo veikla vertinama tik pagal lavinimo rezultatus, auklėjamosios veiklos rezultatyvumas paliktas nuošalėje, jo veiksmingumas pradeda rūpėti tik tada, kai mokiniai tampa nusikaltėliais“ (233).

Lietuvos švietimas šiandien tarsi iš naujo perkainoja vertybinį ugdymą – peržiūrima *geros mokyklos* samprata (Ruškus et al., 2013). *Geros mokyklos* sampratos tikslinimo iniciatoriai kalba apie mokyklą, kurioje vyrauja humaniški santykiai, tolerancija ir geranoriškumas, kurioje puoselėjamos pozityvios vertybės, skatinamas sveikas gyvenimo būdas, kurioje yra svarbi asmens branda – savivoka, savivertė, vertybinis kryptingumas, kurioje mokiniai savo buvimą mokykloje laiko prasmingu.

Pedagogai 2014 m. pavasarį analizavo *geros mokyklos* projektą ir diskutavo apie jį viešose konsultacijose, tarėsi dėl svarbiausių šiandienės geros mokyklos dimensijų. Diskusijų medžiaga buvo kaupiama ir analizuojama NMVA. Iš apibendrintų duomenų (NMVA, 2014 a) galima išvelgti dviprasmišką pedagogo misijos ir jo vertybių sampratą. Viena vertus, diskusijose buvo pritariama siekiamybei kurti kūrybišką, prie kintančių sąlygų greitai prisitaikančią, saugią mokyklą, kurioje puoselėjami humaniški bendruomenės santykiai, skatinamas aktyvus mokinių mokymasis (mokymosi paradigma) ir skiriamas reikiamas dėmesys vertybėms. Išsakydami savo lūkesčius apie tai, kokia turėtų būti *gera mokykla*, pedagogai (52,1 proc.) pirmiausia nurodydavo dorovines vertybes (atvirumą, pagarbą, sąžiningumą, atsakingumą, orumą, atjautą ir kt.), humaniškus santykius. Tačiau aptardami dabartinę realią pedagogo praktinę veiklą, didesnę reikšmę teikdavo materialinėms vertybėms: mokyklos finansavimui, racionaliam laiko naudojimui („mokytojo darbo krūvis per didelis, todėl fiziškai nespėjama gerai pasiruošti pamokoms“),

subjektyviam patogumui („ne visuomet yra prasmė siekti kiekvieno mokinio pažangos – ne visi mokyti“). Pasitaikydavo ir atviro pripažinimo, kad ne visuomet mokykloje gebama arba norima veikti kūrybiškai, sėkmingai siekti šalies švietimo politikų ar pačių mokyklų užsibrėžtų tikslų. Kai kuriose diskusijų grupėse buvo kritiškai vertinamos švietimo inovacijos ir neretai (18,1 proc.) minima, kad tik geresnis mokyklos materialinis aprūpinimas leistų dirbti kūrybiškiau, sėkmingiau. Diskusijų grupių medžiaga atliepia ir L. Duoblienės (2012) pastebėjimus apie vienpusę įtaką ugdant: mokyklai „būdingas nuasmenintas, paviršutiniškas mokymas, nepakankama mokytojų kompetencija <...> ir patys mokytojai jaučia, kad mokykla daro ne viską kultūros perdavimui ar kultūriniam sąmoningumui ugdyti“ (15).

Taigi, apžvelgus empirinius duomenis, įvairius informacijos šaltinius ir mokslo publikacijas darosi akivaizdu, kad vertybių ugdymas neretai lieka strateginėje plotmėje, mokykloje vertybių ugdymo galimybės nėra išnaudotos. Todėl aptarti duomenys ir šaltiniai paskatino detaliau pasigilinti į mokslinę **problemą**: sužinoti, kokios vertybės funkcionuoja šiuolaikinėje ugdymo realybėje ir kokia reikšmė mokykloje yra teikiama dorovinėms vertybėms, kad būtų galima pedagogams ne tik padėti ugdyti, bet ir suprasti mokinių dorovinio ugdymo metodologines prieigas.

Tyrimo **tikslas** – nustatyti, kokiomis vertybėmis vadovaujasi šiuolaikinės bendrojo ugdymo mokyklos pedagogai.

Tyrimo **uždaviniai**:

1. Išsiaiškinti vertybių funkcionavimo teorinius pagrindus.
2. Išryškinti pedagogų požiūrių į vertybes svarbiausias tendencijas.

Tyrimo **metodai**: *teoriniai* (mokslinės literatūros analizė), *empiriniai* (apklausa raštu), kokybinė turinio (angl. *content*) ir kiekybinė (dažnių skaičiavimas) analizė.

Tyrimo **teorinės prieigos** grindžiamos: *humanistinio ugdymo nuostata* – pažinimas neatskiriamas nuo išgyvenimų, svarbu yra sužadinti vaiko norą mokytis, siekti, kad jis suprastų įgyjamų žinių reikšmę sau ir kitiems, gebėtų pasirinkti ugdymosi būdus, bei *holistinio ugdymo samprata* – vaikas formuojasi kaip vientisa, neskaidoma asmenybė, o ugdymo(si) procesas yra vieninga sistema.

Tyrimo **organizavimas**. Tyrimo metu pedagogams buvo pateiktas atviras klausimas – parašyti savo nuomonę, kokios vertybės jų mokykloje yra labai svarbios, pripažįstamos ir puoselėjamos. Gauti duomenys grupuoti į kategorijas ir subkategorijas: suskaidžius pedagogų parašytus sakinius į atskiras logines prasmes, iš viso išskirti 2 073 teiginiai, kurie interpretuoti pasiremiant įvairių autorių naudojama materialinių ir dvasinių vertybių tipologija bei M. Rokeacho (1973) terminalinių ir instrumentinių vertybių skale.

Tyrimo **imtis**. Tyrimas vykdytas 28 Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose (Alytaus, Kauno, Vilniaus miestų, Anykščių, Kauno, Lazdijų, Radviliškio, Rokiškio, Šalčininkų, Šilutės, Švenčionių, Tauragės, Ukmergės, Utenos, Vilniaus, Zarasų rajonų ir Marijampolės savivaldybės), kuriose savo nuomonę apie svarbiausias mokyklos vertybes išsakė 777 pedagogai.

Tyrimo teorinis pagrindimas

Vertybės – unikalus fenomenas. Jas sunku apčiuopti, pamatuoti, įvertinti, tačiau visuomet gali būti – jos tarsi tvyro ore. Vertybės atspindi pagrindinius visuomenės, tam tikrų grupių ar atskiro žmogaus prioritetus, interesus, įsitikinimus, nuostatas. Vertybėmis apibrėžiama, kaip reikėtų elgtis, kokiais principais vadovautis (Hill, Jones, 2008), jos atspindi, kas yra svarbu žmonėms (Williams, 2002). Remdamasis vertybėmis, asmuo išreiškia savo poziciją, priima sprendimus savo, kitų žmonių, atskirų tikrovės reiškinių ar daiktų atžvilgiu (Jovaiša, 2003; Kriauciūnienė, 2008), vertybės lemia elgseną – „žmogus gyvena tokį gyvenimą, kokį vertina <...>. Vertybėse atsispindi žmogaus esmė“ (Vasiliauskas, 2005, 10). Net ir tuomet, jei formaliai vertybėms būtų skiriama mažai dėmesio, jos darytų įtaką, nes veikia nematomai – per ugdymo programas, veiklos procesą, santykius (Veugelers, 2010).

Skirtingose žmonių veiklos srityse susiformuoja skirtingos vertybės: vienokios veiklos pagrindu dominuoja estetiškos vertybės, kitokios – politinės (Kuzmickas, 1982). Kiekvienas žmogus ar jų grupė turi savas vertybes, net nusikaltėliai (Covey, 2007). Gali būti, kad žmogus ne visuomet suvokia ir geba įvardyti savo vertybes, tačiau, atsižvelgdamas į savo poreikius, visuomet sąmoningai perima jam svarbias, atspindinčias jo gyvenimo prasmės turinį (Bitinas, 2000).

Mokslininkai (Hartmann, 2001; Lickona, 1991; Lobato, 2001; Williams, 2002; Žemaitis, 1983), kalbėdami apie vertybes, apibūdindami jas kaip žmogaus gyvenimo prasmės ir pilnatvės sąlygą, pažymi, kad vertybių sąrašą galima labai išplėsti. Veikiausiai todėl ir vertybių kilmės bei esmės, paskirties ir klasifikacijos, hierarchijos ir aktualumo problemos yra įvairiai interpretuojamos (Aramavičiūtė, 1998). Tačiau, pasak B. Bitino (2000), „pedagoginiu požiūriu yra priimtina tik vientisa, holistinė dvasinių vertybių sistema <...> ugdymo realybei naudingas tik vertybių klasifikavimas vadovaujantis aukščiausios vertybės kriterijumi“ (84). Aukščiausios vertybės ištakų kriterijumi, kuriuo remiantis galimas toks skirstymas, profesorius įvardija transcendentinę tikrovę, socialinę tikrovę (visuomenę), žmogaus savastį (mikrokosmą).

Pastebėtina, kad šiuolaikiniai mokslininkai dvasingumo ir dorovingumo definicijas kartais vartoja kaip sinonimus. Tokia ne visai tiksli vartoseną randasi dėl aiškaus dvasios fenomeno apibrėžtumo trūkumo mokslinėje erdvėje, „kuris sudaro prielaidas įvairioms dvasingumo interpretacijoms, kurios dažniausiai siejamos su religija, o sekularioje visuomenėje – su tuo, kas tauru, kilnu, nesavanaudiška ar atskleidžia daiktų, reiškinių esmę“ (Aramavičiūtė, Martišauskienė, 2014, 22). S. Kanišauskas (2013) taip pat pastebi, kad „kalbant apie dvasingumą dažnai nesusikalbama <...> skirtingi asmenys dvasingumą supranta ganėtinai skirtingai ar bent pabrėžia skirtingus šios sąvokos aspektus“ (p. 713). W. Veugelersas (2010), aptardamas dvasinį žmogaus augimą, pastebi: nors vertybių ugdymas ir plėtra suvokiama labai įvairiai, tačiau skirtingas sampratas vienija tai, kad jos visuomet siejamos su žmogaus augimu, vystymusi ir remiasi dvasinėmis vertybėmis grindžiamais santykiais su kitais žmonėmis, atspindinčiais ir savąjį žmogaus identitetą.

Kitaip tariant, dvasingumas – išskirtinai žmogui būdinga savybė, sudaranti sąlygas jam tapti asmenybe tarp kitų žmonių, sąmoningai rinktis ir apsispręsti.

Dvasingumas apima tiesos (mokslo ir (ar) tikėjimo), gėrio (dorovės) ir grožio (estetikos) dimensijas – tobulumo siekimą; dvasingumo šaltinis – sąžinė, atsidavimas teisingumui ir tiesai (Martišauskienė, 2013). „Dvasingumas skatina individą dorai elgtis, o dorumas – dvasiškai tobulėti“ (Aramavičiūtė, 2005, 67), todėl galima sakyti, kad *dorovė – svarbiausia dvasingumo dimensija*, o dorovinės vertybės – svarbiausia dvasinių vertybių dalis. Reikšmingiausia dorovinė vertybė, sudaranti kitų dorybių pagrindą, – „meilė, kuri gali sudvasinti žmogų“ (Aramavičiūtė, Martišauskienė, 2014, 25). Pasak B. Bitino (2000), „dvasiniai poreikiai ir jų tenkinimas apibūdina gyvenimo prasmės paieškos mechanizmą; <...> gyvenimo prasmė – tai atsakomybės sau ir už save, artimiesiems ir už artimuosius, pagaliau – visuomenei ir už visuomenę“ (83). Dėmesys dvasingumui, gyvenimo prasmės paieškoms ypač svarbus dabartinėje visuomenėje: dorovinių vertybių puoselėjimas „visuomenės vertybių krizės“, „agresyvos verslo kultūros“ ir neretai antidorovinių vertybių, „pop“ ir vartotojiškos kultūros pasaulyje (Baker, 2005; Giroux, 2012; Martišauskienė, 2013 ir kt.), „padeda susitelkti pilnatvei, tikslui ir kryptčiai“ (Yahyazadeh-Jeloudar, Lotfi-Goodarzi, 2012, 299). V. Aramavičiūtė (1998) pažymi, kad nors šiandien doros prasmė neretai nusakoma kitomis sąvokomis, tačiau tebėra svarbi – ji „iš vidaus stimuliuoja žmogaus dvasinį aktyvumą“ (111). Išskirtinių dorovinių vertybių vaidmenį minėta mokslininkė grindžia „specifinėmis dorovės ypatybėmis, aprėpiančiomis visą žmogaus gyvenimą“ (2005, 22).

Šalia dorovinių vertybių turinio pastebima, kad šios vertybės turi reikšmės ugdymosi procesui (tiek mokiniui, tiek pedagogui). Moksliniais tyrimais yra grindžiama dorovinių vertybių įtaka geresniems mokinio pasiekimams, jo „sisteminiam mąstymui“ (Gutman, Vorhaus, 2012; Lewis et al., 2008). Atkreipiamas dėmesys į tai, kad pedagogų dorovinės vertybės yra susijusios ne tik su jų pačių pasitenkinimu darbu, bet ir gebėjimu kurti humaniškesnius santykius, „valdyti situaciją“ ir ugdymo procesą – geriau gebama dirbti su visų amžiaus grupių mokiniais, o bendravimas ugdymo procese grindžiamas savigarpa ir kūrybiškumu (Yahyazadeh-Jeloudar, Lotfi-Goodarzi, 2012). Be to, pedagogų vertybės turi įtakos mokinių brandai – dorovinėmis vertybėmis grįstas ugdymas lemia pozityvią mokinio socialinę elgseną, leidžia geriau suvokti vienokio ar kitokio elgesio poveikį sau ir kitiems, plėtoja jo „etinį žodyną“ (Lovat et al., 2009). Kartu pripažįstama, kad visos vertybės yra svarbios ir „laikytinos vertybėmis tiek, kiek jos padeda žmogui ir žmonijai egzistuoti, ir pasiekti didesnę pažangą pasaulyje“ (S. Anisimov et al., cit. pgl. Aramavičiūtė, 1998, 63). Mokslininkai vertybes grupuoja į kelis lygmenis pagal įvairius kriterijus.

Pagal subjektą skiriamos konkrečiau asmens, organizacijos ir visuomenės vertybės (Vveinhardt, Gulbovaitė, 2012) arba susijusios su savimi, bendravimo su kitais ir vertybės, susijusios su visuomene bei aplinka (Vasiliauskas, 2005). P. Schileris ir T. Bryanas (2004) svarbiausiu vertybių kriterijumi laiko jų *svarbumą* ir nurodo šešiolika vertybių, su kuriomis reikėtų supažindinti vaikus: „ką perteiksime savo vaikams šiandien

<...> turės didžiulės įtakos rytdienos visuomenei“ (7). R. Zemke ir kt. (2000) grupuoja vertybes pagal *laikmetį*, kuriame gyvenama, – „veteranai“, „kūdikių bumo atstovai“, „mikseriai“, „būsimieji“. Pasirinkus dviašį grupavimo būdą, vertybės gali būti dalijamos į dorovines ir antidorovines (Hartmann, 2001) arba galutines (terminalines, tam tikrus gyvenimo tikslus) ir tarpines (instrumentines, tam tikrus elgesio būdus) (Rokeach, 1973, cit. pgl. Robbins, 2003). Pagal vyraujančius asmens *poreikius* galima išskirti biologinius, socialinius, visuomeninius poreikius atliepiančias vertybes (Schwartz, 1994, cit. pgl. Spini, 2003). Kiti autoriai pripažindami, kad vertybės siejasi su žmogaus poreikiais, taip pat išskiria dvi vertybių grupes – materialines ir dvasines (Nikaitė, Vveinhardt, 2008 ir kt.). Toks dvimatis skirstymas atliepia klasikinę A. Maslow (1999) poreikių hierarchijos teoriją: materialinės vertybės svarbios pamatiniams fiziologiniams žmogaus poreikiams tenkinti, būties vertybės, kitų mokslininkų įvardijamos kaip dvasinės, – savęs realizavimo siekiui. Pasak A. Maslow (1999), žmogus besivadovaujantis būties (dvasingumo) vertybėmis, geba peržengti savąjį ego.

Taigi vertybių grupavimas gali būti labai įvairus, tačiau į dorovinių ugdymąsi reikėtų žvelgti plačiau. Būtina artikuliuoti skirtingus mąstymo ir veiklos būdus, skatinti dialogą apie dorovinį ugdymą(si), diskutuoti apie galimus šios veiklos pedagoginius tikslus ir praktikas, o ne ginčytis, kuris dorovinis aspektas yra reikšmingiausias (Veugelers, 2010). Svarbu – dėmesys dorovinėms vertybėms ir jų ugdymuisi: „pedagoginio bendravimo dėka auklėtinių įsisavinamos dvasinės vertybės transformuojasi į vidinės veiklos ir elgesio determinantus, tampa poreikiais“ (Bitinas, 2004, 39). Tenka pastebėti, kad ir pedagogo asmenybė, jo vertybės yra ne mažiau reikšmingos – brandus ugdytojas ugdo brandžias asmenybes (Rugevičiūtė, 2006; Stanaitis, Subotkevičienė, 2011 ir kt.) arba, kitaip tariant, „mokytojo asmenybė – tai asmenybė kitiems“ (Tijūnėlienė, Kavaliauskienė, 2013, 175), o tai yra dorovinių vertybių esmė. Todėl interpretuojant tyrimo duomenis buvo analizuojama, kokias vertybes pedagogai išskiria kaip svarbiausias, kokią vietą tarp jų užima dorovinės vertybės.

Pedagogų požiūrių į vertybes svarbiausios tendencijos

Pradedant pedagogų nuomonių apie svarbiausias mokyklos vertybes tyrimą, buvo tikėtasi, kad dėmesys dorovinėms vertybėms šiuolaikinėje bendrojo ugdymo mokykloje bus gana didelis. Viena vertus dėl to, kad filosofijoje nuo seno sąžiningumas (tiesa) yra laikomas būtina buvimo žmogumi prielaida (Koehn, 2005, cit. pgl. Vasiljevienė, 2012, 1032). Kita vertus, visa Lietuvos švietimo sistema nuo nepriklausomybės atgavimo yra grindžiama dorovinėmis nuostatomis. Daugiau nei prieš ketvirtį amžiaus parengtoje Lietuvos mokyklos koncepcijoje (*Tautinė mokykla*, 1988), Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme (1991), Lietuvos švietimo koncepcijoje (1992) didelė reikšmė skirta asmens orumui, individualumui, humaniškumui, demokratiškumui, moralumui ir tautiniam savitumui. 1994 m. *Bendrojo lavinimo mokyklos bendrųjų programų* įvade taip pat buvo pabrėžiami demokratijos principai, dorinių ir pilietinių idealų vaidmuo. 1997–1999 m.

Lietuvoje vyko diskusijos dėl švietimo reformos tolesnės eigos, krypčių, prioritetų, po kurių susitarta, kad esminės reformos kryptys, nusakytos *Lietuvos švietimo koncepcijoje* (1992), ir vertybinės orientacijos yra nekeičiamos. Todėl dabar galiojančiuose švietimo dokumentuose dorovinėms vertybėms teikiama taip pat prioritetinga reikšmė. Tyrimo metu analizuota, kaip, mokytojų požiūriu, dorovinės vertybės šaknijas šiuolaikinėje mokykloje (1 lentelė).

1 lentelė. Dorovinių vertybių kategorijai priskirtos vertybės

Subkategorija	Dažniai	Vertybių empirinė raiška
Pozityvūs santykiai	279	„Su tėvais aptariame mokinių mokymosi sėkmes ir problemas. Tėvus laikome lygiaverčiais partneriais“; „Bendradarbiavimas. Svarbu, nes siekiama bendrų tikslų darbuose“; „Vaikus mokantys mokytojai turi bendradarbiauti, padėti vieni kitiems, kurti draugišką, pozityvią nusiteikusių bendruomenę“; „Kolegų tarpusavio santykiai ir bendradarbiavimas“; „Geras tarpusavio ryšys tarp vadovybės, pedagogų, mokinių ir jų tėvų“
Pagarba	106	„Pagarba tiek kolegoms, tiek tėvams ir mokiniams“; „Pagarba grįsti santykiai“; „Pagarbos šalia esančiam ugdymas“; „Pagarba sau ir kitam“; „<...> pagarba žmogui, gyvybei“; „Jei žmogus gerbs save ir kitus, tai sumažės daug problemų“; „Pagarba – svarbu gerbti mokinius ir kolegas“; „Pagarbos kitiems ir savigarbos ugdymas. Ši vertybė užtikrina gerą mikroklimatą mokyklos bendruomenėje“; „Pagarba. Visi mokyklos bendruomenės nariai yra gerbiami, atsižvelgiama į jų nuomonę“; „Pagarba formuoja oriai besijaučiančią asmenybę“
Tolerancija	92	„<...> priimame kiekvieną, koks jis yra“; „Tėvų geranoriškumas ir tolerancija sprendžiant problemas mokykloje“; „<...> taip lengviau tobulinti veiklą, priimti visiems svarbius sprendimus, numatyti gaires ateičiai“; „Mokytojų tolerancija vieni kitiems“; „Tolerancija svarbu ne tik mokyklos bendruomenėje <...>“; „Tolerancija – ugdyti gebėjimą darniai gyventi bendruomenėje“; „Tai ne tik vertybė, bet ir labai svarbus sėkmingo darbo kriterijus“; „Tolerancija. Mokykloje mokosi nemažai romų tautybės mokinių“
Atsakingumas	88	„Atsakomybė lemia visų bendruomenės narių sąžiningumą, pareiškumą, lojalumą įstaigai“; „<...> mokytojų ir tėvų asmeninė atsakomybė <...>“; „Atsakingumas, nes tai svarbu įvairiose srityse“; „Mokytojai ir pagalbos mokiniui specialistai, atsakingai žiūri į darbą <...>“; „Atsakingas požiūris į kiekvieną mokinį, jo asmenybę“; „Atsakingas požiūris į ugdymą“; „Ugdoma mokinių atsakomybė (už mokyklą, klasės draugus, poelgius, žinias)“; „<...> atsakomybės jausmas <...>“; „<...> atsakingas požiūris į darbą“
Atvirumas	73	„<...> atsiranda pasitikėjimas vienu kitais ir geranoriškos pastangos <...> motyvuoja ir kuria gerą darbo ir mokymosi atmosferą“; „<...> mes esame vieni kitiems artimi, savi ir gera dirbti <...>“; „Mokykla atvira visuomenei <...>“; „mokykla yra bendruomenės kultūros centras, čia kiekvienas bendruomenės narys laukiamas“; „Atvirumas, svetingumas – visada laukiami svečiai, mokyklos bendruomenės nariai, buvę mokiniai. Visi jie svarbūs“

Subkategorija	Dažniai	Vertybių empirinė raiška
Sąžiningumas	29	„<...> sąžiningumas – visų pirma, turime mes tokie būti ir mokiniams skiepyti tai, kas svarbiausia gyvenime“; „Sąžinė yra viena iš pamatinių žmogaus vertybių“; „Sąžiningumas (tiek mokytojo, tiek mokinio darbuose)“
Refleksyvumas	23	„Tinkama mokinių vertinimo sistema“; „Labai svarbu surinkti grįžtamąją informaciją“; „Mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimo tobulinimas ugdymo procese“; „Formuojantysis vertinimas – skatinama mokinių pažanga“; „<...> gimnazijoje aukšta įsivertinimo kultūra ir grįžtamasis ryšys“

W. Veugelerso (2010) nuomone, doroviniam jaunuolių ugdymuisi didelės reikšmės turi tai, kam daugiausia dėmesio skiria jų pedagogai, – kokia veiklos vizija, idėjos apie „gerą gyvenimą“, požiūris į svarbias kultūrinės vertybes. Minėtas autorius taip pat pabrėžia, kad pedagogų vertybinis pamatas turi būti tvirtas, nuoseklus („statinis, ne dinaminis“), nes pedagogų požiūris formuoja mokinių pasaulėžiūrą, padeda taisyti antimoralų elgesį. Tyrimo duomenys rodo, kad dalyje pedagogų samprotavimų buvo fiksuotos dorovinės vertybės: pagarba (106 teiginiai, 5,1 proc.), tolerancija (92 teiginiai, 4,4 proc.), atsakingumas (88 teiginiai, 4,2 proc.), atvirumas (73 teiginiai, 3,5 proc.), pasitikėjimas (47 teiginiai, 2,3 proc.), sąžiningumas, kaip dvasingumo šaltinis, itin retai – tik 29 kartus (1,4 proc.). Viena vertus, galima sakyti, kad 1 lentelėje pateiktos vertybės atspindi tai, kokią ateities visuomenę augina dabarties mokykla – pagarbią, tolerantišką, atsakingą, atvirą, pasitikinčią, tačiau tik iš dalies sąžiningą. Kita vertus, pasiremiant W. Veugelerso (2010) pastebėjimu, kad doroviniame ugdymesi yra svarbi refleksyvi praktika (angl. *reflective practitioner*), veikimas ir aptarimas (angl. *participation and dialogue*), galima būtų teigti, kad mūsų šalies pedagogai yra labiau linkę doroviškai veikti nei apie šias vertybes kalbėti: bendravimas ir bendradarbiavimas (bendruomenės narių humaniški santykiai) kaip vertybė tyrimo metu pedagogų buvo paminėta labai dažnai – 279 kartus (13,5 proc.). Be to, mokykloje siekiama kurti tinkamą psichologinę ir fizinę aplinką, rūpinamasi mokyklos kultūra, pedagogų kvalifikacija, metodine veikla (2 lentelė).

2 lentelė. Mokyklos kultūros ir aplinkos vertybiniai aspektai

Kategorija	Subkategorija	Dažniai	Vertybių empirinė raiška
Mokyklos kultūra	Inovacijos	92	„Atviri naujovėms“; „<...> būti šiuolaikiškiems, taikyti naujoves. Dalyvavimas projektuose“; „Sparčiai besikeičianti visuomenė orientuoja naują požiūrį į daugelį dalykų“; „Drašiai pasitinkamos naujovės, jos išbandomos, tinkamos taikomos“; „Ieškanti naujovių, todėl patraukli <...>“; „<...> iššūkis naujoms galimybėms ir savo sėkmės kūrimui“; „<...> naujovių priėmimas, tobulėjimas“
	Tradicijos	72	„Gimnazija turi galias tradicijas <...>“; „Pastovios tradicijos, renginiai“; „Tradicijos, tapatumo su mokykla jausmas“; „Mokykla seniai veikianti, savo istoriją ir susiformavusias tradicijas turinti įstaiga“; „Tradicijų puoselėjimas“; „mokykla stipri savo nusistovėjusiomis tradicijomis <...>“; „Puoselėjamos ir kuriamos bendruomenės tradicijos <...>“
	Veiklos planavimas, valdymas	22	„Planingumas, sistemiškumas – visos veikos yra planuojamos“; „Mokyklos strateginis valdymas. Geras komandinis darbas“; „Organizuotumas – visada viskas laiku, aišku ir suprantama“; „Mokiniai ir tėvai gali aktyviai dalyvauti planuojant mokyklos veiklą“
	Mokyklos vadovų parama ir įtaka	18	„<...> reiklus ir gerbiamas mokyklos vadovas“; „Mokyklos vadovų kompetencija, sprendžiant iškilusias problemas <...>“; „<...> veikli ir aktyvi administracija <...>“; „aiškūs ir veiksmingi vadybiniai sprendimai, grįsti susitarimais, jų laikymusi“; „Yra supratingas vadovas, kuris visada išklauso ir pataria. Pritaria idėjoms ir leidžia įgyvendinti“
	Tvarka ir drausmė	16	„<...> ugdomi būti tvarkingais“; „Drausmė – ji svarbi, kad pamokose vyktų realus darbas ir visi norintys mokytis mokiniai galėtų siekti maksimalaus rezultato“; „privaloma dėvėti uniformas – tai gera drausminanti priemonė“; „Nepaisant mokinių demotyvacijos, stengiamasi kurti darbinę aplinką, naudojamosi įvairiais mokymo metodais mokinius motyvuoti“
	Savivalda	4	„Realiai veikia gimnazijos taryba“; „Aktyviai dirba mokinių taryba“; „Aktyvi mokinių taryba“; „Veiksni savivalda“
	Tėvų švietimas	3	„Tėvų susirinkimai ir švietimas“; „Tėvų pedagoginis švietimas“; „Tėvų švietimas“
	Pavėžėjimas į mokyklą	2	„Mokinių pavėžėjimas į mokyklą – dauguma mokinių gyvena aplinkiniuose kaimuose“; „Visi pavežami mokykliniais autobusais – užtikrinta galimybė atvykti į mokyklą ir grįžti namo“
	Elektroninis dienynas	2	„Veikia elektroninis dienynas – informacija prieinama tėvams“; „Veikia elektroninis dienynas, tai leidžia mokiniams ir tėvams greitai gauti informaciją apie mokymosi pažangumą ir elgesį“

Kategorija	Subkategorija	Dažniai	Vertybių empirinė raiška
Mokyklos aplinka	Psichologinė aplinka	173	„Sveikas psichologinis klimatas <...>“; „Asmenybė auga, kai yra tinkamas mikroklimatas bei skatinama vidinė motyvacija tobulėti, siekti“; „Mokytojas negali būti arogantiškas, į mokinius žiūrėti iš aukšto“; „<...> dėmesys mokyklos bendruomenės nariams“; „Draugiškumą tarp mokytojų ir vaikų. Tai padeda susikalbėti“; „Nuoširdus mokytojų ir mokinių bendravimas“; „rūpestis, problemų pastebėjimas bei sprendimas“
	Fizinė ugdymosi aplinka	124	„Mokykloje jauku ir saugu“; „Saugi ir maloni atmosfera – antrųjų namų erdvė“; „Optimalus ir kokybiškas ugdomosios aplinkos kūrimas <...>“; „Mokymosi aplinka – šiuolaikinės priemonės (kompiuteriai, multimedija, <i>Smart</i> lenta) leidžia įdomiau, naudingiau praveisti pamoką“; „Mokykla renovuota, pritraukia dėmesį <...>“; „Jauki aplinka stiprina mokinių grožio, estetikos suvokimą“; „<...> puikios darbo sąlygos“

Duomenys rodo, kad dažniausiai buvo paminėta psichologinė ir fizinė aplinka (297 teiginiai, 14,3 proc.), rūpinimasis mokyklos kultūra (231 teiginys, 11,2 proc.). Iš apibendrintų duomenų matyti, jog vertybėmis mokykloje laikomi atskiri ugdymo proceso organizavimo, mokyklos valdymo ar darbo su tėvais aspektai (iš viso išskirti 537 teiginiai, arba 25,9 proc.), kurie suponuoja sąlygas dorovinėmis vertybėmis grįstai aplinkai kurtis. Tokiu būdu pedagogai išreiškia savo teigiamą požiūrį į humaniškais santykiais grįstą mokyklos valdymą, kai yra sudaromos saugios ir patogios sąlygos pasirinkti veiklos būdus, atliepti ne tik savo, bet ir kito asmens poreikius (remiamasi tiek dvasinėmis, tiek materialinėmis vertybėmis): „organizuotumas – visada viskas laiku, aišku ir suprantama“, „demokratija“, „bendri ir visai bendruomenei aiškūs tikslai“, „gera dirbti mokytojams ir mokiniams: nevaržoma iniciatyva, skatinamos inovacijos, kiekvienas mokytojas jaučiasi reikalingas mokyklai, dėl to kyla motyvacija gerai dirbti“.

Tyrimo duomenys rodo (1 ir 2 lentelės), kad pedagogai, anot A. Maslow (2006), siekia „pasižymėti sveika savigarba“ (295): svarbia laiko psichologinę aplinką, stengiasi puoselėti pagarbius santykius, siekia būti šilti ir užjaučiantys, pakankamai pasitikintys savimi, „žmoniški ir unikalūs“. Minėtos savybės labai svarbios: iš pedagogų yra tikimasi, kad jie mokys mokinius reikšti autentiškas emocijas, suprasti jų vietą asmeniniame gyvenime ir įvairiose veiklose (Sučylaitė, 2013) – mokiniai turi ne tik sužinoti apie vertybes, bet ir jas emociškai išgyventi bei reflektuoti (Veugelers, 2010). Išgyvenamos vertybės priimamos natūraliau – emocijos ir jausmai mobilizuoja ir motyvuoja veiklai (Izard, 2007). Pastebėtina, kad santykiai, tarpusavio pagarba, tolerancija (1 lentelė) ir saugi psichologinė aplinka (2 lentelė) tyrimo metu buvo fiksuojamos kaip vienos svarbiausių vertybių šiuolaikinėje mokykloje. Ir nors tyrimo metu dorovinės vertybės nebuvo įvardijamos labai dažnai, tačiau išanalizavus, kokią reikšmę pedagogai teikia humaniškiems santykiams, galima būtų manyti, kad mokinių dorovinis ugdymas jiems yra svarbus.

Siekiant objektyviau atskleisti mokykloje gyvujančių vertybių turinį, stengtasi ne tik įžvelgti, kokias vertybes pedagogai kėlė savo samprotavimuose, bet ir pasiremti

papildomais informacijos šaltiniais: buvo apžvelgti ir tyrime dalyvavusių mokyklų interneto tinklalapiai – analizuota mokyklos viešai skelbiama vizija, misija ir vertybės. Iš tinklalapių medžiagos matyti, kad kiekvienos tyrime dalyvavusios mokyklos misijoje arba vizijoje sakoma, jog vadovai ir pedagogai įvairias veiklas atlieka ir pajėgas telkia dėl mokinio. Todėl tyrimo duomenys buvo analizuoti ir grupuoti atsižvelgiant į tai, kokį subjektą, rašydami svarbiausias vertybes, išskyrė pedagogai (3 lentelė).

3 lentelė. Vertybių subkategorijos pagal subjektą

Kategorija	Subkategorija	Dažniai	Vertybių empirinė raiška
Mokyklos bendruomenės nariai kaip vertybė	Pedagogai, jų kvalifikacija, metodinė veikla	324	„Kolektyve – kvalifikuoti, aukštos erudicijos Mokytojai“; „Mokykloje dirba nemažai turinčių mokytojų metodinių“; „Nors ir pagyvenę, bet kompetentingi“; „<...> savo dalyko išmanymas, gebėjimas perduoti žinias ir uždegti mokinius savarankiškam mokymuisi“; „Mokykla besimokanti organizacija, mokytojai nuolat mokosi, tobulina savo profesines žinias“; „<...> konkreti metodinių grupių veikla“; „Gerosios patirties sklaida <...>“; „Komandinis darbas <...>“; „Pagalba kolegoms <...>“; „pagarba profesijai: darbštūs, mylintys savo darbą pedagogai“; „Mokytojai supranta savo misiją“
	Mokinys	266	„Mokinio asmenybės formavimuisi skiriamas ypatingas dėmesys <...>“; „Svarbus kiekvienas vaikas“; „<...> išskirtinis dėmesys pažeidžiamiems vaikams“; „Dėmesys gabiems mokiniams. Svarbu parodyti kelią ir galimybes“; „Mokiniai ugdomi gyvenimui (daug praktinių užduočių, diskusijų, kreipiamas dėmesys į mokinių poreikius)“; „Ugdyti dvasines vertybes, nes nuo jų priklauso žmogaus gyvenimo kokybė“; „ugdymas orientuotas į kiekvieno galimybes“; „Dėmesys ir pagalba specialiųjų poreikių turintiems, jų integracija klasėje ir mokykloje“; „<...> pagalba. Bendruomenė ypač jautri mokymosi ir socialinius sunkumus patiriantiems“; „veikla pamokose yra diferencijuojama ir individualizuojama“; „Nedidelis mokinių skaičius klasėse – galima labiau individualizuoti darbą“
	Mokinio tėvai	121	„Glaudus ryšys su mokinių tėvais“; „Mokyklos tėvai aktyviai įsilieja į mokyklos gyvenimą“; „Tėvų dienos“; „Bendradarbiavimas su tėvais“; „Pedagogų ir tėvų partnerystė“; „atsižvelgimas į tėvų <...> poreikius“; „Tėvų geranoriškumas ir tolerancija“

Tyrimo metu 266 (12,8 proc.) pedagogų parašytuose teiginiuose rūpinimasis mokiniais, siekis jiems padėti, atliepti mokinio poreikius buvo aiškiai įvardytas (žr. 3 lentelę), kituose – numanomas („mokytojai ir mokiniai turi geras sąlygas dirbti ir ugdytis“; „gražiai organizuojamos šventės“; „svarbus asmens ugdymas“). Iš tyrimo metu gautų duomenų

matyti, kad pedagogai į savo poreikius gręžiasi gana dažnai: yra linkę vertinti aukštą pedagogo kvalifikaciją ir kompetencijas: „vertybė – pedagogų profesionalumas bei gebėjimas gerai atlikti savo pareigas“; „aukštas mokytojų intelektas“; „dirba kompetentingi mokytojai“. Rečiausiai buvo paminimi mokinių tėvai (121 kartą, arba 5,8 proc.), tačiau parašyti teiginiai apie juos buvo gana pozityvūs: „tėvų geranoriškumas ir tolerancija“; „malonūs, bendradarbiaujantys tėvai“; „mokytojais tėvai pasitiki“ ir pan. Tokį skirtingą vertybių pasiskirstymą pagal subjektą galima vertinti dvejopai. Viena vertus, pedagogų savęs vertinimo pozityvumą galima būtų traktuoti kaip susireikšminimą kitų subjektų atžvilgiu ir įžvelgti, kad jie skiria nepakankamai dėmesio mokinio tėvams kaip vaiko ugdymo partneriams. Šio straipsnio pradžioje jau buvo minėta, kad pedagogo asmenybė, jo kompetencijos yra itin reikšmingos ugdant. Pedagogams nuolatinis asmeninis tobulėjimas – privaloma sąlyga, todėl neatsitiktinai vertybių subkategorijose pagal subjektą jie yra pirmoje vietoje: pedagogo asmenybė – asmenybė mokiniui.

Vaiką supantys žmonės yra labai svarbūs jo vertybių internalizacijai, tačiau taip pat svarbios ir veiklos, kuriose per sąveiką kuriami pozityvūs santykiai – vertybinės nuostatos formuojasi bendraujant su kitais žmonėmis. Todėl analizuojant tyrimo duomenis, buvo išskirta dar viena kategorija – ugdymo procesas – ir gilintasi, kur, kokiose veiklose, kokie rezultatai yra svarbūs pedagogams (4 lentelė).

Vyraujantis aplinkos mikroklimatas, visuomenės nuostatos apie žmogaus „vertę“ taip pat turi įtakos vertybių pasirinkimui. Šiuolaikiniame, pragmatiškame, pasaulyje daug kas matuojama naudingumo principu – „tobulas“, „našus“, „veiksmingas“, „efektyvus“ ir panašiais epitetais kartais vertinamas ne tik žmogaus darbas, bet ir pats žmogus (Baker, 2005; Giroux, 2012). Iš pateiktų duomenų matyti, kad tyrime dalyvavę pedagogai rėmėsi į santykius ir asmens dorovines savybes nusakančias vertybes, ugdomąją veiklą vertybe laikydavo dažniau nei ugdymo rezultatus, mokinių pasiekimus (geras mokinių mokymasis ir pasiekimai kaip vertybė paminėti 17 kartų, arba 0,8 proc.). Kitaip tariant, pedagogai gana dažnai vertybėmis laiko dorovinių nuostatų ugdymosi sąlygas ir veiksnius: savo samprotavimuose jie pažymėdavo, kad mokykloje svarbu „taip organizuoti pamoką ir veiklą joje, kad kuo daugiau mokinių po pamokos galėtų pasakyti: „buvo įdomu“, „nebuvo laiko nuobodžiauti“ ar „labai lauksiu kitos pamokos“, svarbia laikyta ir „įdomi, ugdanti popamokinė veikla“. Šiuose jų samprotavimuose galima įžvelgti dorovinių vertybių požymių (4 lentelė).

4 lentelė. Ugdymo(si) kategorijoms priskirtos vertybės

Kategorija	Subkategorija	Dažniai	Vertybių empirinė raiška
Ugdymo procesas	Renginiai po pamokų	72	„Organizuojama nemažai konkursų, renginių“; „Popamokinių renginių organizavimas, dalyvavimas už mokyklos ribų – taip garsinama mokykla“; „Projektinė veikla. Projektai orientuojami į įvairių gabumų vaikus“; „<...> gražiai organizuojamos šventės <...>“; „<...> prailgintos dienos grupė – vaikų užimtumas“; „Mokytojų teatro veikla“; „Vaikų ir mokytojų teatras“
	Kūrybingumas, meninis ugdymas(is)	48	„vertinamas kūrybiškumo ugdymas, nes tai leidžia atsiskleisti kiekvienam mokiniui ir patirti sėkmę mokantis“; „<...> reikalingas tiek mokytojo darbe tiek ir ugdant mokinių gebėjimą prisitaikyti prie kintančios aplinkos“; „Aukštas meno kolektyvų lygis. Kolektyvai garsina mokyklos vardą“; „asmenybės ugdymas per menines priemones“; „Kryptingas meninis ugdymas – ugdomas kūrybingumas, formuojamas mokyklos įvaizdis“
	Pilietiškumas, demokratiškumas	46	„Mokykla pilietiška ir demokratiška <...>“; „Pilietiškumas – aktyvaus Lietuvos Respublikos piliečio ugdymas“; „Gimnazijos bendruomenės nariai skatinami būti pilietiški“; „Socialinės pilietinės kompetencijos ugdymas“; „Mokykla ugdo pilietinę atsakomybę <...>“; „Pilietiškumo ir patriotizmo ugdymas“; „svarbu ugdyti jaunąją kartą aktyviais ir patriotiškais“
	Etnokultūrinis / tautiškumo ugdymas	45	„Etnografinis muziejus“; „Etnokultūrinės pakraipos ugdymas, tai protėvių suręstas pamatas, ant kurio galima rėsti šiuolaikišką požiūrį, mąstymą“; „<...> mokiniai gauna daug etnokultūrinių žinių <...>“; „Tautiškumo ugdymas. Tradicijos ir papročiai.“; „Mokykloje mokiniai gauna etnokultūrinių žinių“
	Sveikos gyvensenos ugdymas	23	„Sporto ir sveikos gyvensenos ugdymas. Įvairių gebėjimų ir polinkių mokinių aukšti sportiniai pasiekimai“; „<...> skatinama aktyviai fiziškai ir sveikai gyventi“; „Sveikatinimo programa. Ugdomas sveikas, pilnavertis žmogus“; „Geri sportiniai rezultatai“; „daug sveikatos renginių“; „prevencinis darbas“
	Mokinių verslumo ugdymas	14	„verslumas“; „verslumo ir lyderystės ugdymas <...>“; „Verslumas. Tai vienos svarbiausių vertybių, norint prisitaikyti šiandieniniame pasaulyje“; „Verslumas – iniciatyvumas, kūrybiškumas“
Ugdymosi rezultatai	Mokinių pasiekimai	17	„Teikiamas kokybiškas pradinis ir pagrindinis išsilavinimas. 98 proc. mokinių, baigę mūsų mokyklą, toliau tęsia mokslus gimnazijose“; „<...> kad kiekvienas mokinys pasiektų aukščiausią įmanomą išsilavinimo lygį“; „Svarbu siekti ugdymo kokybės ir aukštų mokyklos reitingų“

Interpretuojant tyrimo duomenis, atkreiptas dėmesys į tai, kad pedagogai (16 proc.) mažą mokinių skaičių klasėje taip pat nurodydavo kaip vertybę (dažniausiai kaimo ir miestelių mokyklų pedagogai): „mažas mokinių skaičius klasėse – geresnė ugdymo(si)

kokybė“; „mokykla nedidelė, optimalus mokinių skaičius“; „maža mokykla ir mažos klasės“. Mažesnėje klasėje geriau pažįstamas mokinys, geriau atpažįstami ir atliepiami kiekvieno mokinio poreikiai. Tačiau J. Hattie (2014) pastebi, kad vaikų skaičius klasėje (klasės dydis) turi mažą poveikį mokinių mokymuisi ir jų pasiekimams. Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų veiklos kokybės išorinio vertinimo duomenys (NMVA, 2012, 2013) taip pat rodo, kad didesnėse klasėse ugdymo procesas vyksta kokybiškiau. Todėl kai kurias vertybes atspindintys teiginiai (kūrybingumas, pagalba, bendradarbiavimas, atsakingumas ir kt.) buvo giliau analizuoti: parašytų sakinių turinys buvo lyginamas su švietimo dokumentuose fiksuotais reikalavimais mokytojui¹.

Teisės aktuose apibrėžta būtinybė pedagogui išmanyti ne tik didaktiką, bet ir atitinkamo amžiaus tarpsnio vaiko psichologiją, individualius ypatumus, tinkamai organizuoti ugdymo procesą. Atliekant tyrimo duomenų analizę buvo pastebėta, kad pedagogai, vardindami vertybes, išsako ir problemas, kartais kylančias valdant klasę, atpažįstant mokinio emocijas, suvokiant jo elgsenos priežastis („svarbu – savo klaidų pripažinimas ir tobulėjimas“, „patiriame daug iššūkių: mokykloje mokosi nemažai specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių, romų tautybės vaikai, gabūs vaikai, kurie didelėse mokyklose sunkiai adaptuojasi“, „dedama daug pastangų, kad mokinio komforto lygis (be streso) mokykloje būtų aukštas“). Iš to galima daryti prielaidą, kad įvairūs pedagoginiai sunkumai taip pat turi įtakos vertybiniam ugdymui – mokinių veiklos įprasminimui tenka skirti nemažai pastangų. Tyrimo duomenys leidžia teigti, kad bendrojo ugdymo mokyklose vertėtų skirti didesnę dėmesį ugdymo proceso prasmei: pasiremiant viena dažniausiai pedagogų minimų vertybių – bendravimu ir bendradarbiavimu – vertėtų kryptingiau ir prasmingiau organizuoti mokykloje dirbančiųjų pagalbos specialistų, mokomųjų dalykų bei klasių auklėtojų darbą ugdant vaikus kaip asmenybes.

Suprantama, kad vertybės nėra tik tai, ką žmogus deklaruoja (išsako ar užrašo), bet ir tai, kaip jis elgiasi. Tačiau mokslininkai pastebi, kad „vertybės, kurioms teikiamas prioritetas ir kurios yra tapusios asmenybės savastimi, kasdieniame gyvenime atlieka motyvacinę funkciją“ (Budreikaitė, 2014, 125). Apibendrinus tyrimo duomenis pagal minėtą M. Rokeach (1973, cit. pagal Robbins, 2003) vertybių klasifikaciją matyti, kad „motyvacinę funkciją“ mokykloje atlieka instrumentinės vertybės – pedagogų parašytuose teiginiuose dažniausiai buvo įvardijami elgesio ar veiklos būdai (pvz., renginiai po pamokų, tradicijos, veiklos planavimas ir valdymas, inovacijos ir kt.), priemonės (pvz., tvarka, drausmė, elektroninis dienynas ir kt.) arba asmenybės savybės (pvz., atsakingumas, sąžiningumas, pagarba ir kt.) reikalingos siekti terminalinių (galutinių) vertybių (vidinės harmonijos, ramybės, lygybės, socialinio pripažinimo ir kt. (Rokeach, 1973)).

¹ Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 31 str., 5, 48 str. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. kovo 29 d. įsakymas Nr. 506 „Dėl Kvalifikacinių reikalavimų mokytojams, dirbantiems pagal ikimokyklinio, priešmokyklinio, neformaliojo vaikų švietimo, pradinio, pagrindinio, vidurinio, specialiojo ugdymo ir profesinio mokymo programas, aprašo patvirtinimo“.

Tyrimo duomenys leidžia teigti, kad mokykla sudaro sąlygas mokiniui ugdytis instrumentines (tarpines) vertybes, kurios padeda siekti ilgalaikių gyvenimo tikslų – terminalinių vertybių. Šie ilgalaikiai tikslai dabartinėje mokykloje siejami ne tik su dvasinėmis, bet ir su materialinėmis vertybėmis. Tačiau taip pat vertėtų pastebėti, kad dažniausiai mokykloje keliami trumpalaikiai tikslai, geriausiai suvokiama esama mokinio dorovinė pozicija, o į ateities perspektyvą – galutines vertybes (ilgalaikio tikslo, vidinės harmonijos, laimės siekimą ir kt.) – žvelgiama rečiau.

Išvados

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, doroviniai aspektai švietime bręžti ypač ryškia linija. Šiandieniuose Lietuvos ir Europos švietimą reglamentuojančiuose teisės aktuose akcentuojama vertybinio ugdymosi svarba neatsitiktinė: moksliniai tyrimai pagrindžia dorovinių vertybių poveikį geresniems mokinio pasiekimams, jo mąstymui, pozityviai socialinei elgsenai.

Tyrimo duomenys leidžia teigti, kad dorovinės vertybės dabartinėje ugdymo praktikoje vidutiniškai svarbios: bemaž ketvirtadalyje pedagogų samprotavimų buvo aiškiai fiksuotos dorovinės vertybės (pagarba, tolerancija, atsakingumas, pasitikėjimas, bendravimas ir bendradarbiavimas), bemaž trečdalyje pedagogų parašytų teiginių – numanomos.

Iš duomenų analizės taip pat matyti, kad pedagogai renkasi tradicines, jų profesijai dažniausiai būdingas vertybes (profesinis pasirengimas, kvalifikacijos tobulinimas, kolegialumas). Tyrime dalyvavę pedagogai nemažai dėmesio skyrė procesinėms vertybėms: daugiau nei ketvirtadalis teiginių – ugdymo proceso organizavimo, mokyklos valdymo arba darbo su tėvais aspektai. Materialinės vertybės buvo minimos rečiau – jas nurodė tik 6 proc. respondentų.

Tyrimo metu atskleista, kad įvairūs pedagoginiai sunkumai turi įtakos mokinių vertybiniam ugdymui: vardydami vertybes pedagogai išryškina problemas, kylančias jiems organizuojant ugdymą, atpažįstant mokinio emocijas, suvokiant mokinio elgsenos priežastis. Matyti, kad mokinių veiklos įprasminimui, sąlygų sudarymui, kad mokinys galėtų perimti instrumentines vertybes, pedagogai turi skirti nemažai pastangų. Pastebėtina, kad mokykloje dažniausiai keliami tik trumpalaikiai tikslai ir geriausiai suvokiama esama mokinio dorovinė situacija.

Literatūra

Aramavičiūtė, V. (1998). *Ugdymo samprata*. Vilnius.

Aramavičiūtė, V. (2005). Vertybės kaip gyvenimo prasmės pamatas. *Acta paedagogica Vilnensia*, 14, 18–27.

- Aramavičiūtė, V., Martišauskienė, E. (2014). Paauglių vertybių konfigūracija kaip dvasingumo paradigmos išraiška: teorinis ir empirinis aspektai. *Acta paedagogica Vilnensia*, 32, 21–34.
- Baker, W. E. (2005). *America's crisis of values: Reality and perception*. Princeton University Press.
- Bitinas B. (2000). *Ugdymo filosofija*. Vilnius.
- Bitinas B. (2004). *Hodegetika. Auklėjimo teorija ir technologija*. Vilnius: Kronta.
- Covey, S. R. (2007). *8-asis įprotis. Tobulybės link*. Vilnius: Alma littera.
- Duoblienė, L. (2012). Mokyklos kultūra kaip ugdomasis kontekstas ir kaip prievarta. *Acta paedagogica Vilnensia*, 29, 9–21.
- Dževečka, A. (2003). Lietuvos pedagogų vertybių hierarchijos problema. *Pedagogika*, 67, 7–11.
- Fullan, M. (1998). *Pokyčių jėgos*. Vilnius.
- Giroux, H. A. (2012). *Education and the Crisis of Public Values: Challenging the Assault on Teachers, Students, & Public Education*. New York.
- Gutman, L. M., Vorhaus, J. (2012). *The Impact of Pupil Behaviour and Wellbeing on Educational Outcomes*. Prieiga per internetą: <http://www.valuesbasededucation.com/impact.research.html>.
- Hattie, J. (2014). *Matomas mokymasis. Mokytojo vadovas: kaip užtikrinti kuo didesnę poveikį mokymosi pasiekimams*. Vilnius.
- Yahyazadeh-Jeloudar, S., Lotfi-Goodarzi, F. (2012). What Is the Relation ship between Spiritual Intelligenc eand Job Satisfaction a mong MA and BA Teachers. *International Journal of Business and Social Science*, 3, 299–303.
- Jovaiša, L. (2003). *Hodegetika*. Vilnius: Agora.
- Kanišauskas, S. (2013). Vertybės dvasingume ir dvasingumo vertybės. *Socialinių mokslų studijos*, 5 (3), 709–719.
- Kriauciūnienė, R. (2008). Būsimų užsienio kalbų mokytojų dorinė nuostata: kognityvinis-prasminis lygmuo. *Acta paedagogica Vilnensia*, 20, 52–65.
- Kriauciūnienė, R. (2009). *Būsimųjų užsienio kalbų mokytojų dorinės nuostatos ir jų ugdymas universitete. Daktaro disertacija*. Klaipėda.
- Lickona, T. (1991). *Educating for Character: How our can Teach Respect and Responsibility*. New York, Toronto, London, Sydney. Washington: The Council for Research in Values and Philosophy.
- Lewis, E., Mansfield, C., Baudains, C. (2008). Getting down and dirty: Values in education for sustainability. *Issues in Educational Research*, 18(2).
- Lobato, A. (2001). *Žmogaus orumas ir likimas*. Vilnius: Logos.
- Martišauskienė, E. (2007). Mokytojų vertybinės nuostatos ir jų sklaida pedagoginėje veikloje. *Acta paedagogica Vilnensia*, 19, 135–146.
- Martišauskienė, E. (2009). Mokytojų vertybinių nuostatų įkūnijimas ugdymo procese. *Pedagogika*, 93, 25–35.
- Martišauskienė, E., Tavoras, V. (2012). Mokytojų vertybinės orientacijos kaip jų meninės individualybės formavimosi veiksnys. *Acta paedagogica Vilnensia*, 28, 73–82.
- Martišauskienė, E. (2013). Šiuolaikinių paauglių dvasinių vertybių pajautos dinamika edukaciniame kontekste. *Acta paedagogica Vilnensia*, 30, 56–67.
- Maslow, A. H. (2006). *Motyvacija ir asmenybė*. Vilnius: Apostrofa.

- McLaughlin, T. (1997). *Šiuolaikinė ugdymo filosofija: demokratiškumas, vertybės, įvairovė*. Kaunas: Technologija.
- Nacionalinė mokyklų vertinimo agentūra. (2013). *Bendrojo ugdymo mokyklų veiklos kokybė 2012* (3).
- Nacionalinė mokyklų vertinimo agentūra. (2014). *Bendrojo ugdymo mokyklų veiklos kokybė 2013* (4).
- Nacionalinė mokyklų vertinimo agentūra. (2014 a). „Geros mokyklos“ *viešų konsultacijų ataskaitos*.
- Nikaitė, I., Vveinhardt, J. (2008). Vertybių, kaip organizacijos kultūros elemento, poveikis viešbučių darbo veiksmingumui. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 1 (17), 176–185.
- Robbins, S. P. (2003). *Organizacinės elgsenos pagrindai*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
- Rugevičiūtė, G. R. (2006). Tikybos pamokų pasirinkimo motyvai ir bendroji katalikų tikybos mokymo programa. *SOTER-Religijos mokslo žurnalas*, 17, 69–84.
- Ruškus, J., Jonynienė, V., Želvys, R., Bacys, V., Simonaitienė, B., Murauskas, A., Targamadžė, V. (2013). *Geros mokyklos koncepcija*. Prieiga per internetą: <http://www.nmva.smm.lt/>.
- Schiler, P., Bryan, T. (2004). *Vertybių knyga: supažindinkime vaikus su 16 svarbiausių vertybių*. Kaunas: Šviesa.
- Stanaitis, S., Subotkevičienė, R. (2011). Geografijos mokytojo žinių, gebėjimų ir vertybių ypatumai. *Pedagogika*, 102, 104–115.
- Sučylaitė, J. (2013). The Analysis of Factors Able to Strengthen Teachers' Anxiety Disorders and Symptom of Depression, and the Benefit of Psychoeducation. *Health Sciences*, 23, 1 (86), 70–73.
- Tijūnėlienė, O., Kavaliauskienė, V. (2013). *Juozo Vaitkevičiaus kvietimas mokytojui pažinti save*.
- Vasiliauskas, R. (2005). Vertybių ugdymo teoriniai ir praktiniai aspektai. *Acta paedagogica Vilnensia*, 14, 45–54.
- Vasiliauskas, R. (2011). Mokymasis – vertybių ugdymo veiksnys: aksiologinės prasmės išvalgos. *Acta paedagogica Vilnensia*, 27, 79–90.
- Vasiljeviene, N. (2012). Permaštant integralumo vertybę. *Societal Innovations for Global Growth*, 1026.
- Vveinhardt, J., Gulbovaitė, E. (2012). Asmeninių ir organizacinių vertybių kongruencija: percepcijos aspektai. *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*, 1, 30.
- Veugelers, W. (2010). Moral values in teacher education. *International Encyclopedia of Education*, 7, 650–655.
- Zemke, R., Raines, C., Filipczak, B. (2000). *Generations at work: Managing the clash of Veterans, Boomers, Xers, and Nexters in your workplace* (p. 280). New York: Amacom.
- Žygaitienė, B. (2011). Būsimų technologijų mokytojų požiūrio į dorovines vertybes kaitos tendencijos. *Pedagogika*, 103, 15–22.
- Žemaitis, V. (1983). *Dorovės sąvokos*. Vilnius: Mintis.
- Williams, T. (2002). Is There a Hierarchy of Values? Prieiga per internetą: <http://regnumchiristi.org/english/imprimir/index.phtml>.
- Изард, К. Э. (2007). Психология эмоций (*The Psychology of Emotions*). Санкт-Петербург.
- Маслоу, А. Г. (1999). *Дальние пределы человеческой психики*. Санкт-Петербург: Евразия.

Values in General Education School: Teachers' Approach

Elvyda Martišauskienė¹, Snieguolė Vaičekauskienė²

¹ Lithuanian University of Educational Sciences, Faculty of Education, Department of Education, Studentų St. 39, LT-08106 Vilnius, Lithuania, elvyda.martisauskiene@leu.lt

² Lithuanian University of Educational Sciences, Faculty of Education, Department of Education, Studentų St. 39, LT-08106 Vilnius, Lithuania, snievai@yahoo.com

---

Summary

Moral values are characterized as meaning of human life and plenitude condition. The basis of moral values are always spiritual and ensuring human as individual united becoming. The influence of moral values to better pupil achievements and thinking are based on academic research. Attention is drawn, that values of educators are related not only with their own work but also with ability to create more humane relations and educational process – to work with all age group students and base communication in educational process on self-esteem and creativity. The values of educators have an influence on student maturity – education based on moral values determine positive social behavior, allows the better understanding of behaviour impact on yourself and others, develop his ethic vocabulary.

The research discovers that in modern school moral values are not frequent – they formed a quarter of all identified values. Values can be considered as aspect of organization of educational process, school management and work with parents. However by this way the attitude is expressed to school management and education based on humane relations, establishment of conditions is emphasized to correspond not only the need of educator but also the needs of other schools community members.

Discussing values, educators often express problems arising while organizing educational process. So it must be assumed that various pedagogical difficulties have influence on value education – giving a sense to student activities require considerable amount of effort. Therefore short-term goals are set and pupil moral position is understood in school. Little attention to spiritual learning perspectives.

Keywords: *moral values, spiritual learning, educator, student, school.*

Įteikta / Received 2014-12-14
Priimta / Accepted 2015-01-12